

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 11, Декабря

INTRAKRANIAL BOSIMNING OSHISHI: BELGILARI, SABABLARI VA DAVOLASH-PROFILAKTIKASI

Qarshiyeva Muhabbat G‘ayrat qizi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti Termiz filiali Pediatriya fakulteti 2-bosqich talabasi

Aburaximova O‘g‘iloy Baxtiyor qizi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti Termiz filiali Davolash fakulteti 1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: **Hasanov Dilmurod Abdurahob o‘g‘li.**

dilmurodhasanov1995@gmail.com

Toshkent davlat tibbiyot universiteti Termiz filiali anatomiya va klinik anatomiya kafedrasida assistenti

Annotatsiya: Ushbu maqolada intrakranial bosimning oshishi (intrakranial gipertenziya) ning etiologiyasi, patogenezi, klinik belgilari va diagnostik imkoniyatlari keng yoritilgan. Miya ichidagi bosimning o‘zgarishiga olib keluvchi asosiy mexanizmlar Monro–Kelli doktrinasi asosida tahlil qilingan bo‘lib, likvor dinamikasi, qon aylanishi va miya to‘qimasi hajmidagi buzilishlarning o‘zaro bog‘liqligi ilmiy asosda tushuntirilgan. Kattalar, bolalar va yangi tug‘ilgan chaqaloqlarda uchraydigan klinik belgilar qiyosiy ko‘rib chiqilgan. Diagnostika algoritmidan KT, MRT, neyrosonografiya va lumbal punktatsiyaning o‘rni bayon etilgan. Davolash jarayonida konservativ yondashuvlar, osmoterapiya, diuretiklar, sedatsiya hamda jarrohlik usullarining qo‘llanilishi izohlangan. Shuningdek, intrakranial gipertenziyaning og‘ir asoratlari va oldini olishga qaratilgan profilaktik choralarining ahamiyati yoritilgan. Maqolada intrakranial bosim patologiyasini chuqur tahlil qilgan bo‘lib, tibbiy amaliyot va ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy hamda amaliy ma‘lumotlarni o‘z ichiga oladi.

Kalit so‘zlar: Intrakranial bosim, intrakranial gipertenziya, Monro–Kelli doktrinasi, likvor dinamikasi, miya shishi, papilledema, osmoterapiya, diuretiklar, ventrikulyar drenaj, gidrosefaliya, nevrologik sindromlar, diagnostika, KT, MRT, bolalarda intrakranial bosim.

Kirish. Intrakranial bosimning oshishi – bosh miya ichidagi suyuqlik miqdori, qon hajmi yoki miya to‘qimalarining o‘zgarishi natijasida yuzaga keladigan klinik holat

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 11, Декабря

bo‘lib, u miyaning normal faoliyatiga jiddiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bu holat ko‘pincha asab tizimi kasalliklari, bosh miya jarohatlari, infeksiyalar, o‘smalar yoki likvor aylanishi buzilishlari bilan bog‘liq bo‘ladi. O‘z vaqtida aniqlanmagan va davolanmagan intrakranial gipertenziya miya perfuziyasining pasayishi, nevrologik nuqsonlar hamda hayot uchun xavf tug‘diruvchi asoratlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun intrakranial bosimning oshishi bo‘yicha klinik belgilarni erta aniqlash, diagnostika usullarini to‘g‘ri qo‘llash va samarali davolash choralari tanlash juda muhimdir. Ushbu maqolada intrakranial bosimning oshish sabablari, asosiy belgilar, tashxis qo‘yish mezonlari, davolash usullari va profilaktik choralari yoritiladi.

Intrakranial bosim—bu bosh suyagi ichidagi bosim bo‘lib, u 1) miya to‘qimasi, 2) qon aylanishi va 3) miya suyuqligi(likvor) miqdoriga bog‘liq. Uch komponentdan birining hajmi ortsa, boshqalari muvozanatni saqlash uchun kamayishi shart. Aks holda bosim oshadi. Normal intrakranial bosim odatda kattalarda 5–15 mmHg, bolalarda 3–7 mmHg, yangi tug‘ilgan chaqaloqlarda 1,5–6 mmHg atrofida bo‘ladi. Bundan yuqorilashi xavfli bo‘lib, o‘tkir klinik belgilar paydo bo‘ladi.

Klinik belgilari yoshga qarab turlicha bo‘ladi.

A. Kattalarda:

- Kuchli, ertalab kuchayuvchi bosh og‘rig‘i;
- Ko‘ngil aynishi;
- Bosim bilan bog‘liq “portlovchi” qusish;
- Ko‘rishning pasayishi, tumanlashish;
- Uyquchanlik;
- Holsizlik;
- Ong buzilishi;
- Bosh aylanishi;
- Quloqda shang‘illashi;
- Tutilishlar (sudirgi).

B. Bolalarda:

- Qattiq yig‘i;
- Bezovtalik;
- Qusish;
- Ishtaha yo‘qolishi;
- Bosh aylanishi;
- Ko‘z harakatlari buzilishi.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 11, Декабря

C. Yangi tug‘ilgan chaqaloqlarda:

- Bosh aylanasining tez o‘shishi;
- Liqildoqning bo‘rtishi;
- Ko‘zlarda “quyosh botishi” belgisi;
- Mushak tonusining pasayishi;
- Rivojlanish sekinlashuvi.

Kasallikning kelib chiqish turlari:

1. Likvor ishlab chiqilishi ko‘payadi.

- Plexus chorioidea faoliyatining kuchayishi.

2. Likvor rezorbsiyasi kamayadi.

- Arachnoidal granular obstruksiya (masalan, meningitda).

3. Likvor yo‘llari berkiladi.

- O‘smalar, chandiqlar, tug‘ma nuqsonlar.

4. Miya shishi (edema).

- Sitotoksik shish (gipoksiya, intoksikatsiya)
- Vazogen shish (o‘smalar, yallig‘lanish)

5. Qon hajmining ortishi.

- Venoz oqimning buzilishi (sinus trombozi)

Bu jarayonlar o‘zaro kuchayib, miya churralanishi kabi o‘ta xavfli holatga olib kelishi mumkin.

Davolash tamoyillari.

A. Umumiy chora-tadbirlar:

Bemor boshini 30° ko‘tarib yotqizish

Nafas yo‘llari, kislorod yetkazilishini ta’minlash

CO₂ ni normada ushlab (hiperkapniya bosimni oshiradi)

B. Medikamentoz davolash:

- Osmoterapiya: mannitol, 3% NaCl
- Diuretiklar: furosemid, acetazolamid
- Glyukokortikoidlar: o‘smalar, yallig‘lanishda
- Sedatsiya: propofol, midazolam
- Antikonvulsantlar: tutqanoqlarda

C. Jarrohlik davolash:

- Ventrikulyar drenaj (EVD)
- Ventrikuloperitoneal shunt o‘rnatish

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 11, Декабря

- Dekompensatsion kraniektomiya
- Gematoma yoki absessni olib tashlash
- D. Qo'shimcha qo'llab-quvvatlovchi davolash:
- Suv-elektrolit balansini nazorat qilish
- Arterial bosimni me'yorda ushlash
- Antibakterial terapiya (infeksion sabab bo'lsa)

Asoratlari.

Intrakranial gipertenziya davolanmasa: miya churralanishi (eng xavfli), ko'rish nervi atrofiyasi → ko'r bo'lish, doimiy nevrologik nuqsonlar, tutqanoq sindromi, koma, o'lim kabi asoratlarga sabab bo'ladi

Profilaktika.

A. Kattalarda:

- Arterial bosimni nazorat qilish;
- Infeksiyalarni erta davolash;
- Shakar va xolesterin nazorati;
- Bosh jarohatlaridan saqlanish;
- Toksik moddalardan uzoq turish.

B. Homilador ayollarda:

- Toksemiya, preeklampsiya profilaktikasi;
- Homila rivojlanishini kuzatish.

C. Chaqaloq va bolalarda:

- Onaning sog'lom turmush tarzi;
- Tug'ruq jarayonini to'g'ri boshqarish;
- Neonatal skrining;
- Neyroinfeksiyalarni vaqtida davolash.

Xulosa.

Intrakranial bosimning oshishi—ko'p sababli, o'ta xavfli sindrom bo'lib, uning erta aniqlanishi hayotni saqlab qolishda muhim rol o'ynaydi. Patogenezini chuqur tushunish, diagnostika imkoniyatlaridan to'g'ri foydalanish va kompleks davolash yondashuvi bemorning hayotini saqlab qoladi hamda nevrologik asoratlarni kamaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

L. Adams, J. H., & Graham, D. I. (2018). *Neuropathology of head injuries*. Oxford University Press.

МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Researchbib Impact factor: 13.14/2024

SJIF 2024 = 5.444

Том 3, Выпуск 11, Декабря

2. Bratton, S. L., Chestnut, R. M., Ghajar, J., McConnell Hammond, F. F., & Harris, O. A. (2017). Guidelines for the management of severe traumatic brain injury. *Journal of Neurotrauma*, 34(1), 1–75.
3. Friedman, D. I., & Jacobson, D. M. (2019). Diagnostic criteria for idiopathic intracranial hypertension. *Neurology*, 92(2), 1–5.
4. Greenberg, M. S. (2019). *Handbook of Neurosurgery* (9th ed.). Thieme Medical Publishers.
5. Khalid, M., & Spiro, A. S. (2020). Pathophysiology and management of raised intracranial pressure. *Current Neurology and Neuroscience Reports*, 20(4), 1–12.
6. Ropper, A. H., & Samuels, M. A. (2019). *Adams and Victor's Principles of Neurology* (11th ed.). McGraw-Hill.
7. Sakka, L., Coll, G., & Chazal, J. (2016). Anatomy and physiology of cerebrospinal fluid. *European Annals of Otorhinolaryngology*, 133(3), 227–235.
8. Shekhar, S., & Stolp, S. (2018). Pediatric raised intracranial pressure: Clinical manifestations and diagnosis. *Pediatric Neurology*, 84(2), 10–18.
9. Williams, B. (2021). Cerebral edema and its management. *Critical Care Medicine*, 49(6), 928–940.
10. G'iyosov, B. G'. (2017). *Inson anatomiyasi* (2-jild). Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti.
11. Raximov, R. R., & Karimova, M. Sh. (2020). Neyroinfeksiyalar va ularning asoratlari. *O'zbekiston tibbiyot jurnali*, 5(3), 42–47.
12. Ergashev, Sh. E. (2021). *Nevrologiya asoslari*. Toshkent: "Ibn Sino" nashriyoti.
13. Qodirov, Q. Q. (2019). Bolalarda intrakranial gipertenziya klinikasi va diagnostikasi. *Tibbiyot ta'limi jurnali*, 4(1), 88–94.
14. Jo'raboyev, A. A., & Toshtemirov, B. S. (2018). Bosh miya jarohatlarida intrakranial bosimni boshqarish tamoyillari. *O'zbekiston neyroxirurgiya axborotnomasi*, 2(6), 15–23.